

А. М. ГРИГОРАШ
ТРИ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З МОВИ МОРЯКІВ

Держати ніс (носа) за вітром (по вітру), палити свої кораблі, проходити червоною ниткою... На перший погляд, між цими фразеологізмами немає нічого спільного. Всі вони мають різні значення. Проте всі ці фразеологізми пов'язані між собою використанням в одній професійній сфері — термінології морської справи. Так, образний вислів *держати ніс за вітром* з'явився ще за часів парусного флоту, рух якого залежав від напрямку вітру та стану погоди на морі¹. При погожому вітрі корабель плів своїм курсом, а морякам давалася команда тримати ніс корабля за вітром. У наш час цей фразеологізм здебільшого вживається у значенні «змінювати свої погляди, переконання, пристосовуватися до обставин»: «[Шухновський:] В житті бувають не лише лаври... бувають і тернові вінки. Тому треба вміти хоч трошки *держати ніс за вітром*» (Ю. Збанацький); «Думав [Толкунов]: все ж життя гарна штука, коли вмієш *тримати носа за вітром* і коли шлях тобі освітлює модерний торшер з мотузком-вимикачем» (Р. Самбук); «Працювало в нього [Шепеля] спочатку півдесятка візників, та вмів, мабуть, *держати ніс по вітру*, і в три роки Сидір Маркович Шепель спромігся вже збудувати собі будинок» (О. Донченко).

Образний вислів *палити свої кораблі* має довгу історію. Йдеться про троянок, які відрізали шлях відступу своїм чоловікам, спаливши їхні кораблі. Цей фразеологізм вживається тепер у такому значенні: «робити рішучий крок, після якого неможливе повернення назад»: «І ти, мов побитий, *спалив свої кораблі*, пішов од чужого подвір'я і поніс на серці незрозумілий тягар, ніби дядько Музичук завинив у чомусь перед тобою» (Є. Гуцало); «Я облишу сьогодні все. *Я спляю за собою кораблі*. Я вже більше не можу» (І. Драч).

Ще один фразеологізм — *проходити червоною ниткою* — вживався в прямому значенні у мові англійських моряків. Він з'явився в англійській мові внаслідок наказу, щоб на всіх фабриках, де виробляли канати для військового флоту, вплітали в них на всю довжину червону нитку. Вона так органічно була вплетена, що її не можна було витягти. Будь-який шматок такого канату переконливо свідчив про належність корабля до англійського військового флоту. Нині цей фразеологізм має значення «бути основним, провідним у чому-небудь»: «Ленін кинув заклик до братання на фронті — як дійового способу боротьби проти війни. *Червоною ниткою проходило*: трудящі всіх воюючих країн, зодягнуті в солдатські шинелі, мають спільно розпочати боротьбу проти своїх імперіалістичних урядів» (Ю. Смолич).

Зараз, звичайно, всі ці образні вислови не вживаються в прямому значенні, за винятком вільного словосполучення *тримати ніс за вітром*: «Загалом же наше плавання обійшлося без особливих пригод, і ми благополучно довели «Омірос» до порту призначення. «Омірос» після шторму нарешті *почав тримати носа за вітром*» (П. Загребельний).

Таким чином, з плином часу описані професійні вирази моряків, зазнавши переосмислення, набули у побутовому, нетермінологічному мовленні узагальненого значення, при цьому поширилися далеко за межі тих мов, у яких вони утворилися.

¹ *Медведев Ф. П.* Українська фразеологія: Чому ми так говоримо? — Х., 1982, с. 232.